

Tarptautiniame mokslo pasaulyje Algirdas Julius Greimas yra bene geriau pažįstamas negu savojoje, lietuvių visuomenėje.

Paryžiuje nuo 1865 m. veikia Aukštoji socialinių studijų mokykla (Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales), turinti 150 profesorių ir apie 2000 mokslininkų-tyrinėtojų. A.J. Greimas yra vienas iš profesorių šioje, t.v. didžiųjų mokyklų (Grandes Ecoles) kategorijai priklausančioje institucijoje.

Pagrindinis mokyklos uždavinys — daryti tyrinėjimus ir mokyti kitus tai atlikti. Universiteto diplomą turintieji gali čia daryti ar baigti daktarą. Aukštojoje socialinių studijų mokykloje atliekamas ne vien mokslinio tyrinėjimo darbas, bet dėstomi, daugiausia seminarų formoje, ir naujausių tyrinėjimų rezultatai. Tuo ši institucija esmė skiriasi nuo vien tyrimo darbu užsiimančių fondacijų.

Pagrindinės A.J. Greimo mokslinio darbo sritys bei dalis atsikimų išryškėja čia spausdinamame pasikalbėjime. Tekstą tik pridėti, kad dalį savo „laisvalaikio“ jis skiria įvairiems lingvistiniams darbams, kaip, pvz., specialioms prancūzų kalbos žodynamams sudaryti ar šiuo metu — semiotikos žodynui ruošti

Ypatingą dėmesį A.J. Greimas skiria straipsniam lietuvių mitologijai aiškinti, naudojantis semiotikos metodais, kuriems išvystyti jo paties įnašas jau dabar yra mokslo istorijoje atžymėtas.

Jūs esate semiotikoje struktūralistas. Gai galėtumėte mūsų skaitytojus supažindinti pirmiausia su pačiais terminais: sąvokos, ypač semiotikoje, skiriasi, priklausomai nuo mokyklos ir žmonių.

Istoriškai imant, semantika yra viena iš lingvistikos sričių. Prieiti prie kalbos reiškinių galima arba iš formos, arba iš turinio pusės. Per pastaruosius dešimtmečius lingvistika buvo susirūpinusi fonetikos ir sintaksės, t.y. kalbos formalinės organizacijos problemomis. Kalbininkams buvo tiesiog draudžiama kalbėti apie žodžių, ar apie kalbos reikšmę. Už tai man teko nedėkinga rolė, bent Prancūzijoje, būti vienu iš pirmųjų, pradėjusių tvirtinti, kad, nežiūrint visko, žmogaus kalba ką nors reiškia, kad tai, ką jį reiškia, yra prieinama kitiems žmonėms ir gali pasidaryti studijų objektu. Tad ši kova už reikšmės

PASIKALBĖJIMAS SU ALGIRDU GREIMU

O VISGI KALBA KĄ NORS REIŠKIA

reikšmingumą ir buvo mano mokslinės karjeros vienas iš pagrindinių aspektų. Nors jį ir šiandien dar nepasibaigusi, bet pagrindiniai mūšiai jau laimėti.

Jūs esate vadinamas struktūralistu arba struktūrinės semantikos atstovu. Ką tai reiškia?

Struktūralizmas yra viena iš lingvistikos mokyklų. Šis žodis Amerikoje ir Europoje ne tą patį reiškia. Amerikoje struktūralizmu vadinama Bloomfieldo mokykla, dominavusi lingvistiką iki 1960 m. ir pasižymėjusi grynai formalistiniu priėjimu prie kalbos dalykų. Už tat ir naujos teorijos Amerikos lingvistikoje pasireiškė kaip kova prieš struktūralizmą. Tuo tarpu taip vadinamas prancūziškasis struktūralizmas (French Structuralism) yra visai kitas dalykas. Prancūzijoje po karo lingvistiniai metodai persimetė į antropologiją, į psichoanalizę, į literatūrinę kritiką, paveikdami net ir filosofinę mintį. Struktūralizmas pas mus — tai vienu metu net vyravusi filosofinė mokykla, o, atmetus filosofiją, tai — bendroji humanitarinių ir socialinių mokslų metodologija.

Taigi, jei gerai Jus supratau, būdamas struktūralistas Jūs domitės ne vien tik kalbotyra?

Mokykloje, kurioje dėstau, mano katedra vadinasi bendrosios semantikos katedra, o tas pavadinimas jau pats užangažuoja. Pradėjęs domėtis kalbotyroje semantikos klausimais, beveik pats nepastebėdamas palieti kitas reikšmių sritis, kitas komunikacijos priemonės. Juk kinas, tapyba, architektūra, gestai ir t.t. irgi yra prasmės išraiškos sistemos, studijuojamos kaip ženklų kalbos. Visos šios kalbos turi savo bendrą semantinį aspektą, visų jų pagalba žmogus išsireiškia. Tačiau šalia turinio, šalia to, kas tomis kalbomis pasakoma, iškyla ir kita — paralelė — problema: tų kalbų konstrukcijos, jų organizacijos principų problema. Lingvistika, kaip labiausiai išvystęs socialinis mokslas, čia ateina į pagalbą, savo metodais padėdama studijuoti tų „nekalbinių kalbų“ išraiškos sistemas. Tuo būdu semantika išvirsta į semiotiką — įvairių ženklų sistemų tyrinėtoją.

Tačiau į visus šiuos klausimus Jūs žiūrite iš kalbotyros taško?

Nebūtinai. Domiuosi bendrąja semantika, todėl esu priverstas vadovauti darbams įvairiose srityse. Pavyzdžiui, prieš išvažiuojant į Ameriką man teko dalyvauti trijų mano mokinių doktoratų gynimo seansuose. Viena iš disertacijų buvo apie fotografijos semiotiką, kita — apie architekto planus kaip specialią kalbą, kuria susikalba statytojai su statančiaisiais, o trečia — apie Evangelijos komentary, darytų per pastaruosius aštuoniolika amžių, palyginamumą. Tai matote — problematika plati, ir nespecialistui turi atrodyti, kad šie darbai nieko bendro tarpusavyje neturi. Tačiau jų bendras vardiklis — semantikos ir semiotikos teorija bei metodologija, kurių išvystymas mane domina.

Tiek Europoje, tiek Amerikoje yra svarbus taip vadinamas kompiuterių mokslas. Amerikos mokslininkai nusiskundžia, kad pati kalba, jos sistematizavimas nėra dar pakankamai gerai suprantami. Ar Jūs paliečiate ir tuos semantikos klausimus, kurių pagalba būtų galima kalbą pritaikyti kompiuteriui?

Prieš kokį 20 metų buvau labai susidomėjęs kompiuteriais ir ypač tuo metu madoje buvusiu automatinio vertimo problema. Tai buvo didelių

iluzijų epocha: buvo tikimasi automatinio vertimo pagalba išspręsti milžinišką žmonijai kylančią žinių rinkimo ir panaudojimo problematiką. Mes gyvename per-informuotame pasaulyje ir nebeįstengiame suvaldyti jokių informacijos šaltinių.

Viskas kyla geometriškai...

Viskas geometrine proporcija kyla. Mokslininkas, norįs išsilaikyti net siauroje savo specialybėje, norįs žinoti, kas darosi pasaulyje, pavirsta nieko nedarančiu, negalvojančiu vergu, vien tik bibliografijos specialistu. Deja, visi tie tyrinėjimai nedavė galutinių rezultatų. Automatiniis vertimas, tiesa, pasirodė efektyvus 90 procentų, bet likusieji 10 „semantinių“ procentų trukdė suprasti, kas darosi kitoje kompiuterio pusėje.

Ar taip atsitiko dėl nesupratimo niuansų, kurie priklauso vienai ar kitai kalbai?

Nevisiškai taip. Tai įvyko, visų pirma, dėl matematikų, vadovavusių tiems darbams, lingvistinės specifikos nesupratimo. O iš kitos pusės — dėl pačios lingvistikos nesubrendimo, neatitikimo šiems uždaviniams: lingvistikai trūko semantikos ir tekstų (o ne sakinių) analizės. Šiose srityse kaip tik dabar vyksta paruošiamieji darbai.

Grįžkime dabar prie pačios semiotikos. Kalbame apie Europą (ypač Paryžių) ir Jungtines Valstybes. Čia labiausia reiškiasi semiotika. Ar yra ir kitur semiotikos centrai? Kas darosi kituose kontinentuose? Koks santykis tarp Vakarų civilizacijos ir kitų civilizacijų semantikų?

Pirmiausia reiktų paminėti Maskvą kaip vieną iš semiotikos centrų: ten Mokslų akademijos specializuotose institutuose daromi tyrinėjimai, kas du metai Tartu universitete vyksta simpoziumai, rusų semiotikų darbai gana artimi prancūziškiems.

Ar yra tarp šių centrų pastovus ryšys?

Mes turime maždaug pastovius ryšius: susirašinėjame, susitinkame kartais bendruose kongresuose... Būtų galima pageidauti geresnės komunikacijos tiktai kiekybine prasme.

Kiek tai liečia Azijos kraštus, platesnių ir nuolatinė kontaktų su jais dar neturime. Žinau, kad japonai, pvz., yra pasirašę sutartį išsiversti mano *Semantika*, neseniai esu parašęs straipsnį vienam jų avangardo žurnalui, žinau, kad vienas Indijos universitetas išsivertė tą patį veikalą į anglų kalbą vietiniam vartojimui. Bet tai, atrodo, vis pavieniai reiškiniai, o ne bendro pobūdžio judėjimas.

Tarp Pietų Amerikos ir Prancūzijos mokslininkų santykiai yra labai tamprūs. Visuose tuose kraštuose — ypač Brazilijoje, Argentinoje, Venezueloje — semiotika yra kylantis mokslas. Kartais jį patraukia ne vien kaip mokslas, bet ir kaip priemonė tautinei sąmonei puoselėti. Galvoju, pvz., apie peruviečių mokslininkų grupę, su kuria dirbu artimam kontakte. Jos pagrindinis uždavinys — semiotikos pagalba surasti savo tautinę individualybę, suprasti savitos kultūros esmę, išsiaiškinant ir atstatant senąją inkų civilizacijos tradiciją.

Ar kas nors panašaus yra daroma lietuvių kultūroje? Ar yra kokia lietuviška semiotika? Ar yra bandoma sustruktūrinti tai, kas būdinga lietuvių kultūrai?

Su lietuvių kultūra ir mokslu yra sunkumų, kurie, tur būt, specifiški dabartinei situacijai. Iš vienos pusės, susidomėjimas šiomis problemomis

Lietuvoje neabejotinas. Tai galėjau pastebėti, pvz., kad ir iš įvairumo ir kokybės klausimų, kurie man buvo statomi po mano paskaitų Vilniaus universitete. Ryškiausias semiotikos atstovas—tai, žinoma, Tomas Venclova, dabar atvykęs į JAV-es. Tačiau tenai jaučiamas drauge ir tam tikras pasipriešinimas naujoms tendencijoms. Tai atitinka, tur būt, tautos norui išlikti užsidarius nuo pasaulio, priimant su gana dideliais rezervais visa tai, kas ateina iš Maskvos. Teko man Maskvoje sutikti rusų mokslininkų, važinėjusių į Vilnių su paskaitomis ir bandžiusių užmegzti kontaktus: iš lietuvių pusės jie teradę maža palankių reakcijų. Tai rimta tautinės kultūros dilema: ar geriau išlaikyti savitą kultūrą užsidarius—ir, tam tikra prasme, neinant į priekį,—ar atsidaryti atviriau pasauliui, rizikuojant prarasti savo kultūrinį specifiškumą.

O kas daroma šioje srityje ne Lietuvoje? Ką Jūs pats veikiate šioje srityje?

Mano vaikystė, glūdėjusi dabar jau nebesuprantamoje prajovų, taumių, vėlnių ir vaiduoklių fantasmagorijoje negalėjo manęs nepaveikti. Prisirišimas prie to prarasto pasakų pasaulio pasireiškia paprasčiausiu būdu, pvz., noru pailustruoti teoretinius semiotikos aspektus lietuviškais—o ne indėniškais ar rumuniškais—pavyzdžiais. Tai neūjo taip toli, kad aš, šalia savo pagrindinio amato, pradėjau smarkiai domėtis lietuviškąja tautosaka, o ypač lietuviškosios mitologijos problemomis. Dabartinį tautosakos tyrinėjimą Lietuvoje galima apibūdinti, kaip dr. J. Balio pradėto darbo tęsą. J. Balio nuopelnai šioje srityje labai dideli. Jis—tautosakos sisteminio rinkimo, klasifikacijos, aprašinėjimo organizatorius, ir jo metodais sekama ir šiandien. Šiai mokyklai galima prikišti nebet per didelį pozityvizmą, kurio įtakoje tautosakos studijos pavirsta sociologiniu XIX-to amžiaus kaimo kultūros aprašymu. Tuo tarpu mane domina senovės lietuviškos kultūros, senovės lietuvių religijos atstatymas tautotyros pagalba.

Rodos, kad ir kiti — Gimbutienė, Puzinas — čia, išvijoje, yra ta linkme eję, žinoma, ne semiotikos, bet archeologijos metodais.

Archeologijos duomenys šioje srityje yra naudingi ir panaudotini. Man didelį įspūdį padarė, pvz., prieš kelis metus pasirodęs Volkovaitės darbas apie XI-XIII a. lietuvių kultūrą, kuriame, archeologijos duomenimis pasiremiant, įrodoma, kad jau nuo XI a. etnografinė Lietuva, materialinės kultūros požiūriu, buvo vientisas, homogeniškas vienetas. Tai leidžia manyti, kad ir Lietuvos valstybė, nežiūrint nepakankamų duomenų, jau nuo XI a. buvo istorinė realybė. Kita svarbi, archeologija pagrįsta išvada, tai konstatavimas, kad nuo VI a. iki X a. trukęs laidojimo papročių suvienodėjimas XI amžiuje jau buvo galutinai įvykęs, kad deginimo papročiai visuotinai įsigalėjo, nustelbdami laidojimą žemėje. Tai svarbus kultūrinio susivienijimo faktas, rodantis bendros tautinės religijos susidarymą, naują jos fazę.

Tai pagal Jus, čia atsiveria nauji horizontai tyrinėjimams?

Neabejotina. Mūsų istorikai yra nemaža padarę politinės istorijos srityje. Dabar Lietuvoje pradeda rodytis ekonominės istorijos darbai. Lieka dar dirvuojanti kultūros istorija, kuri turėtų eiti ranka rankon su mitologijos studijomis. Imkime, pvz., kad ir Geležinio vilko mitą—jo analizės dar nesu užbaigęs—kuris neabejotinai yra Lietuvos valstybės suverenumo mitas, panašus į Romos įsteigimo ar Indijos karalių intronizacijos mitus; tai rodo ano meto Lietuvai būdingą politinę ideologiją ir iš viso—

valstybinio mąstymo buvimą.

O ateityje? Gal esate numatę parašyti stambesnę veikalą lietuvių kultūros srityje?

Taip. Bandau paraleliai dirbti ir lietuviškos kultūros srityje. Žinoma, dalykai greitai nesidaro: trūksta medžiagos ir metodologinių pavyzdžių. Juk mes, be Basanavičiaus, nesame turėję ir neturime nė vieno lietuvių antropologo. Bet jau esu pradėjęs spausdinti *Metmenyse* lokalinio pobūdžio studijas apie kaukus ir aitvarus, apie Laimą ir Aušrinę, kitaip sakant, apie visą eilę lietuviškų dievų, bandydamas pristatyti juos, kaip rimtas, įtikinamas dievybes, su kuriomis žmonės skaitėsi, jų globos prašėsi, joms pagarbą rodė.

Gal šia proga galėtumėte mus supažindinti bendrai su Jūsų veikalais. Neseniai Prancūzijoje pasirodė du stambūs Jūsų veikalai. Gal pradėkime nuo jų, o paskui jau grįžkime atgal.

Pirmasis iš jų skirtas prancūzų rašytojui Maupassant, kuris šalia Jules Verne, yra vienas iš daugiausia pasaulyje skaitomų rašytojų. Jo trumpi apsakymai, palyginti, taip pat gerai žinomi, kaip ir stebuklinės pasakos. Užtat aš ir pasirinkau vieną jo apysaką, *Du draugu*, bandydamas ją mikroskopiškai išanalizuoti ir parodyti, kaip tas tekstas yra pagamintas, kokia jo vidinė organizacija, kaip jis gali būti skaitomas įvairiais būdais. Tai gana kruopštus darbas: 7 puslapių tekstui aprašyti prirėkė 250 puslapių. Bandyto tikslas—konkrečiu pavyzdžiu pailustruoti semiotikos metodus, pasiūlyti aiškias formalines procedūras literatūrinių tekstų skaitymui. Dabar situacija maždaug tokia: mes jau mokame gana neblogoje analizuoti oralinę literatūrą—pasakas ir mitus—, didelę pažangą yra padarę religinių tekstų—Evangelijos, Biblijos— analizė. Tačiau perėjimas į didžiąją, rašytinę literatūrą nėra paprastas. Tie patys metodai, pritaikyti Proust'o ar Joyce'o veikalų analizei, duoda, tiesą pasakius, neblogų, originalių rezultatų, bet jie dar padaug atsiremia į intuityvą, sunkiai duodasi formalizuojami. Užtai aš ir norėjau šiuo darbu užpildyti spragą tarp liaudies ir elito literatūrų.

Ar tai reiškia Jūsų grįžimą prie literatūros?

Nebūtinai. Literatūra aš nuo seniai domėjaisi. Bet pasaulyje yra dešimtys tūkstančių literatūros kritikų, literatūros istorikų. Daugumas iš jų turi aukštą išsilavinimą, plačią fantaziją, gilų teksto išjautimą. Jiems semiotika—tai lyg kokia nauja filosofinė doktrina ar nauja sociologinė teorija, tai pretekstas pasiskolinti vieną kitą idėją, vieną kitą madingą žodį ar išsireiškimą. Aš gi atstovauju taip vadinamai mokslinės semiotikos kryptiai, kuri stato sau griežtus analizės atitikimo tekstui reikalavimus ir siekia aprašomosios kalbos formalizacijos. Ką tik kalbėjome apie kompiuterius: semiotikos tikslas—žinoma, tolimas, idealus—analizuojamą tekstą perrašyti į formalinę kalbą, atitinkančią automato statomiems reikalavimams.

Tačiau Jūsų darbas turėjo jus privesti ir prie kokių nors grynai literatūrinių rezultatų?

Į Maupassant iki šiol buvo žiūrima kaip į realistinę mokyklą atstovą. Tačiau pažvelgę į jo gyvenamąją epochą, rasime, kad to mėto visi proza rašiusieji buvo realistai, o visi poetai—simbolistai. Keista atrodo, kad du rašytojai—sakysim, Maupassant ir Mallarmė—gyvenę ko gero toje pačioje gatvėje, skaitė tuos pačius laikraščius, turį tą pačią kultūrinę patirtį, vienas buvo simbolikas, o kitas realistas! Sveiko proto akimis tai absurdas. Aš pretenduoju įrodę, kad nėra iš tikrųjų nei realizmo, nei simbolizmo, arba: jeigu Maupassant'ą galima vadinti realistu, tai tuo labiau jį reikia skaityti

simbolistu, kadangi jo rašysena, pagvildenus ją gilioje plotmėje, nesiskiria iš esmės nuo tos epochos poetų simbolistų rašysenos. Taigi, semiotikos pareiga—peržiūrėti vertybes ir sugriauti senoviškas, naivias literatūrinės kritikos kategorijas.

O antrasis veikalas, irgi tuo pačiu laiku pasirodęs?

Tai mano straipsnių ir viešų paskaitų rinkinys, pavadintas *Semiotika ir socialiniai mokslai*. Per pastaruosius metus teko dalyvauti tautosakos ar „mass media“ kongresuose, kalbėti apie architektūrą arba istoriją, bandant suvokti, kuo semiotikos metodai gali būti naudingi toms, jau šioms ar dar tik besiformuojančioms socialiniams mokslų šakoms. Man atrodė naudinga surinkti visus tuos po pasaulį išsibarsčiusius tekstus ir išleisti juos atskiru leidiniu. Tai čia lyg ir šioks toks įnašas į bendrąją socialinių mokslų metodologiją, padarytas pagal jums greičiausiai žinomo žaidimo „O jeigu aš būčiau karalius?“—principą.

Gal dabar palieskim anksčiau išleistus veikalus.

Pirmas mano darbas, mano vienišų apmąstymų Egipte rezultatas, pavadintas *Struktūrinė Semiotika*. Prisipažinsiu: būdvardį *struktūrinė* pridėjo mano leidėjas, įsitikinęs, kad, jį išspausdinus raudonomis raidėmis, knygos bent pora tūkstančių egzempliorių daugiau bus parduota... Man atrodė, kad užtenka vienos *Semiotikos*: juk priėjimas visuose moksluose yra struktūrinis. Niekas fizikos nevadina struktūrine, nors savaime aišku, kad atomas, pvz., yra struktūra.

Bet vardas dabar jau yra prigijęs.

Taip, jis naudojamas atskirti europinę semantiką, nuo Amerikoje išsivysčiusios generatyvinės semantikos. Ši knyga—tai labai bendro pobūdžio įvadas į semantiką, apmąstymai apie semantiką kaip mokslo galimybes ir metodologijos pasiūlymai. Jinai pasirodė, tur būt, laiku, kai klausimas jau buvo pribrendęs—iš čia ir jos pasisekimas, susilaukęs visos eilės vertimų į kitas kalbas. Kitas darbas, pasirodęs po kokių penkių metų, pavadintas *Du Sens*, tai yra—*Apie reikšmę*. Jis jau atženklina mano dėmesio centro perkėlimą į semiotiką. Tai bandymas suformuluoti bendrąją semiotikos teoriją ir pateikti pagrindinius elementus t.v. *naratyvinės gramatikos*, kuri tikėtų visų rūšių tekstams analizuoti.

Dar galėčiau paminėti mano paruoštą kolektyvinį leidinį apie poetinę semiotiką. Šių dienų poetinė kalba atrodo kaip labai specifinis fenomenas, sukėlęs paskutiniu metu daug susidomėjimo ir diskusijų. Vakarų moderniškoji poezija nieko bendro nebeturi kad ir, sakykim, su XIX a. pirmosios pusės poezija, kaip nieko bendro nerasi tarp Radausko ar Venclovos ir Maironio. Tai hermetiškas, masėms neaprepiamas, tarpžmoginės komunikacijos tipas, kuriam rūpi nebe jausmų išraiška, nebe grožio ieškojimas, o tiesos išsakymas. Ši nauja poetinė kalba, giliau ją paanalizavus, atrodo, nedaug kuo skiriasi nuo sakralinių himnų, kuriais įvairiose religijose būdavo išsakomos dangaus ir žemės, žmogaus ir dievų paslaptys. Atrodo, kad mūsų nudievintoje ir nužmogintoje kultūroje, kur nebetikima į jokiais vertybes, poezijos kalba vienintelė išsaugojo sakralinę meno dimensiją.

O visvien poezija juk yra tiesos ieškojimas, ir jos kalba — tiesos kalba.

Taip. Man net atrodo antraeilu klausimu, kas yra tiesa, kokios tiesos poetais ieško. Šiame sūkiūžusiame pasaulyje svarbu rasti kalbą, kuriai būtinybė išsakyti savąją tiesą, tuo išsakant ir bendrą žmogiškąją tiesą. Tačiau skaudu, kad apie tiesą šiandien galima kalbėti tik dviem hermetiškom kalbom—poetine ir matematine.